

**HEEM-
NIEUWS**

Heemkundekring Bergeijk

de Keersopper

nr 7

In dit nummer:

De Kapel 'opten Webosch'	<i>Wim van Dooremolen</i>	p 2
Over een Rijksdriehoekmerksteen	<i>Wim van Dooremolen, Jaap Bussing</i>	p 4
Bergeijk van 1628 tot 1658 een Heerlijkheid (2)	<i>Martien Veekens</i>	p 7
Een rondrit langs Bergeijkse monumenten	<i>Wim van Dooremolen</i>	p 15
Het Luihuis te Bergeijk	<i>Wim van Dooremolen</i>	p 16
Over Luykgestelse haarteuten in Amerika	<i>Ad Tilborghs</i>	p 19
Een klok van Gerrit Rietveld		p 21

Heemkundekring Bergeijk

Secretariaat: Maay 8

5571 TT Bergeijk

Tel: 0497 57 22 31

e-mail: inesneeboer@hotmail.com

Rabo Bank Bergeijk Rekening nr 10.13.73.627

DE KEERSOPPER

NR 7

dec 2007

HEEMKUNDEKRING BERGEIJK

Hallo, heemkundevrienden,

Terugkijkend op de afgelopen maanden zijn we

* blij met goede opkomst voor ons bezoek aan Postel.

* Ook blij waren we met de 55 bezoekers op de dialezing tijdens de tentoonstelling in de bibliotheek op het thema 'Wonen aan Hoek en Lijnt.'

* Wij deden mee aan het afronden en openen van het Wateringpad. Als er onder onze leden wandelaars zijn die een dergelijke route eens willen bewandelen: even een folder ophalen in onze heemkamer. Het is trouwens toch wel het jaar van de vloeiveiden; want na een boek hierover in het voorjaar en de aanleg van Wateringpad was er nog een film met uitleg door Albert Mertens van het Wateringhuis over de Lommelse wateringen.

* De KVO uit Westerhoven is na 75 jaren aan het eind van hun bestaan gekomen. Hun vertegenwoordiger met o.a. Alda van Beek-Kuijlaars kwamen hun vlaggen en bescheiden aan de Heemkundekring Bergeijk schenken, zie foto. Ook ons boekenbestand is al aardig op niveau door schenkingen.

* De scholen zijn met hun 'Jet en Jan programma' (het leven in de dorpen rond 1900) gestart in Bergeijk-dorp. M.m.v. onze leden zullen Westerhoven, Riethoven en Luyksgestel volgen.

* En de Bergeijkse monumenten staan in de aandacht. Zeker nu het gebouw Weverij De Ploeg en de Luyksgestelse kerk rijksmonument worden.

* Veel plezier met het lezen van deze Keersopper en prettige feestdagen.

Wim van Dooremolen,
voorzitter

Redactieleden:

Wil van Ham

e-mail wilvanham@wemail.nl

Wim van Dooremolen e-mail doorem@planet.nl

Will Steeghs

Ad Tilborghs

Jaap Bussing

Martien Veekens

De kapel “opten Webosch”.

Weebosch viert dit jaar het 100-jarig bestaan van zijn kerk. Had Weebosch vóór 1907 geen kerk? Nee, niet als zodanig, maar wel was er in een bepaalde periode kerkgang mogelijk naar hun kapel. Die stond ter hoogte van het Kapellepad.

Schutjes noteerde dat deze gebouwd zou zijn in 1470 en toegewijd aan O.L.Vrouw.

De eerste rector was, in 1485, was JAC ZIBERT, die voor 5 missen was aangenomen en daarvoor jaarlijks zijn mudden rogge kreeg. Hij kon ook de beneficiën innen van het altaar ‘St.Petrus aan het Kruis’ op ’t Hof.

In 1527 werd Jan Helftermans daar kapelaan en we lezen daarover¹: “JOHANNES SOEN JANS HELFTERMANS kapelaan van de kapelanie gefundeerd op het ALTAAR VAN ONZE LIEVE VROUW te WEEBOSCH onder Bergeijk heeft de stukken getoond met de rechtvaardige titels van het bezit van deze kapelanie - het volk was vergaderd in het portaal van de kerk van Bergeijk rond 10 uur voor het ' beghinsel van den hoochmissen' - 25 mei 1527.

Capelaen aldaar werd ook, in 1566, JOHANNES BERCHMANS van Bergeijk, die ook rector was van het Maria-altaar te Lommel.

We vinden de kapel verder vermeld op een kaart uit 1656 van Zacharias

Roman. Hij ligt dan ten zuiden van Witrick. De cartografische informatie op die kaart is van ca 1635 en tot ongeveer die tijd vinden we

¹ ARB inv. 574 periode 1527; f 6v-14

notities over rectors – kapelaans op de Weebosch-kapel. Door de reformatie werden na 1648 overal in Brabant kerkdiensten verboden, dus ook hier. Kerkmeubilair uit de kapel werd zelfs openbaar verkocht.

Een 100 jaar later staat de kapelle er nog, volgens een kaart uit 1741 van Isaak Tirion. Het gaat dan minder goed met Bergeijk, want op die kaart staat als Huys (kasteel) ‘Overblijfsels van ‘tHuys’ vermeld; en voor de katholieken een ‘Kerkhuis’ op Luikse bodem. Maar de Kapelle staat er nog, al hebben de Fransen er in 1702 de klok uit het torentje gehaald en wordt het gebouwtje niet voor godsdienst gebruikt.

Het stond er niet lang meer, want Panken vertelt in zijn dagboeken *“Met eenig gezelschap ging ik den 11 Aug. 1844 naar het Bergeijksch gehucht Webosch. In eene herberg aldaar liet ik Stephanus Bergmans, 93 jaren oud, toen de bejaardste manspersoon van Bergeijk verzoeken, ten einde met hem over oude zaken van dat gehucht, voornamelijk over de standplaats, enz. der aldaar gestaan hebbende kapel te spreken. Bij zijnen leeftijd waren er geene overblijfselen dier kapel meer aanwezig geweest: zekere inwoner van Webosch Huibers genaamd, overleden, had hem echter ooit verhaald, dat hij den drempel of dorpel der kapeldeur in zijne jeugd, op de plaats waar zij stond, menigwerf had gezien. Op het perceel waar Jan van Glabbeek woonde.”*

De Capel op Weebosch in 1779 _H.V.

Toch zette landmeter H. Verhees hem in 1779 nog op kaart.

Panken memoreerde dat men al in 1780 geprobeerd had om de Heikerk onder Luyksgestel naar Weebosch verplaatst te krijgen, wat niet gelukt was.

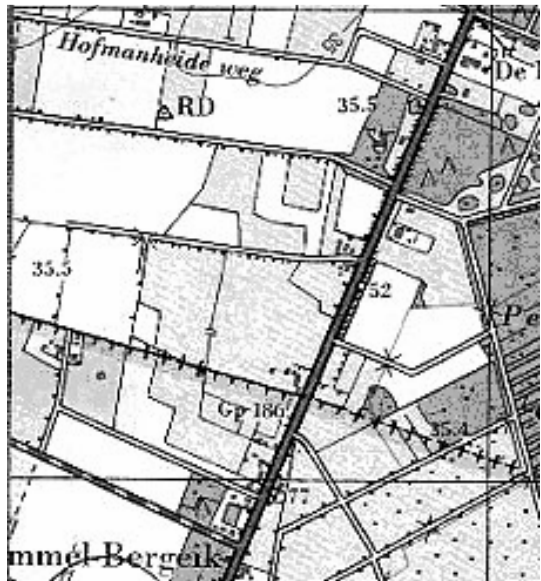
Hij was van mening dat een tweede kerk in Bergeijk niet op 't Loo maar halfweg Weebosch had behoren te staan, zodat die van Weebosch niet op een uur afstand van de kerk bleven zitten. Niet lang na Pankens dood kreeg Weebosch zijn kerk: in 1907, nu honderd jaar geleden.

Dat Weebosch toch nog een kapel heeft is ter herinnering aan de bevrijding op 19 sept 1944, waarvoor tot dank in 1946 een Mariakapel O.L.V van de Kempen werd gebouwd. Die staat er nu aan de weg naar Luyksgestel, aan de bosrand.

Wim van Dooremolen

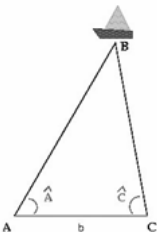
Over een RijksDriehoekmerksteen

In Keersopper 5 maakten we melding van het grensoverschrijdend 'ommetje', het Wateringpad, wat nu gerealiiseerd is. Het verbindt twee natuurgebieden: De Watering van Lommel en De Pelterheggen (in Plateaux) te Bergeijk. Het gaat o.a. over de Woeste Polder, waar we op een topografische kaart de aanduiding **RD** aantreffen.

RD staat voor **RijksDriehoekmerksteen**.

Een driehoeksmeting: Als voorbeeld: de positie van de zeilboot wordt door waarnemers A en C bepaald uit onderlinge afstand en de hoekmetingen.

De driehoeksmeting wordt door het Kadaster gebruikt in een coördinatenstelsel. Coördinaten die gebruikt worden als grondslag voor geografische aanduidingen zoals op topografische kaarten en bij GIS (zie verderop). Voor vaste punten wordt meestal gebruik gemaakt van kerktorens. In buitengebieden referenties als de hier beschreven RD-steen.

Zo ligt vast

punt 311, met benaming Steen R.D. Bergeijksedijk, ligt op 30m hoogte t.o.v. NAP op coördinaten $x=157261$ en $y=368640$

Hierbij zijn de 0-coördinaten, de oorsprong van het assenstelsel, zo'n 40 jaar geleden verplaatst naar 155 km ten westen en 463 km ten zuiden van de oorspronkelijke oorsprong : De spits van de O.L.V.kerk van Amersfoort.
ofwel:

De RD-steen daar bij de Woeste Polder ligt 95 km ten zuiden van de Onze Lieve Vrouwekerk van Amersfoort en dan nog 2 km oostwaarts. En dat op een hoogte van 30m boven NAP.

Een Rijksdriehoeksteen te Bergeijk aan de grens.

Foto Jacques Mandigers

Waarschijnlijk zit er een bronzen kernnetbout in de steen.

Ook de Brabantse landmeter Hendrik Verhees (1744-1813) was bekend met de driehoeksmeting. We kunnen ons hem voorstellen met de hier getoonde prent.² Met zijn verrekijker staat hij bij de driehoet, vastgepind in de grond en nauwkeurig gesteld met waterpas en schietlood (1). De assistent legt de landmetersketting (2) uit. Op het planchet (3) boven de driehoet de hoekmeting gereedschappen voor de landmeter.

Sinds 1987 wordt ook gewerkt met GPS (positie bepaling mbv satellieten); maar hopelijk blijft de Bergeijkse RD-steen met zijn historisch karakter nog lang liggen.

*Wim van Dooremolen,
Jaap Bussing*

Wat is GIS ? GIS staat voor Geografisch Informatie Systeem. Dat is een digitaal systeem voor het verwerken van ruimtelijke informatie. Een dergelijk systeem bestaat uit kaarten en databases welke met elkaar verbonden zijn. Anders gezegd, van ieder element op de kaart is informatie opgeslagen in de database.

Met een GIS kunt u dus niet alleen kaarten bekijken. U kunt ook informatie opvragen over elementen op de kaart. Ook kunt u de database raadplegen op zoek naar gegevens die u interesseren. De locatie van de gevonden gegevens kunt u daarna met één muisklik tonen op de kaart.

² uit Hendrik Verhees, een grensoverschrijdende landmeter, cartograaf en patriot(1744-1833). Een uitgave van de stichting Hendrik Verhees.

BERGEIJK VAN 1626 TOT 1658 EEN HEERLIJKHEID

(2)

Heraldiek rondom Gerard van Broekhoven, Heer van Bergeijk

In de vorige aflevering van 'De Keersopper' zijn we met name ingegaan op de verpanding van Bergeijk in 1626 voor f9.700,= aan Gerard van Broeckhoven, schepenen van 's-Hertogenbosch, die zich vanaf dat moment *Heer tot Bergeijk* mocht gaan noemen. Van 1626 tot de inlossing door zijn weduwe, Catharina Maes, in 1658 was Bergeijk cum annexus een heuse 'Heerlijkheid'.

De middenpagina van deze *Keersopper* is dit keer ingeruimd voor een schematische voorstelling van een genealogie rondom de genoemde Heer. Op de achterzijde zijn o.a. afbeeldingen opgenomen die betrekking hebben op de nakomelingen van **Gerard van Broeckhoven**, die bekend zouden worden onder de naam **Van Brouhoven de Bergeyck**. Vanwege plaatsgebrek in deze uitgave zullen we een nadere beschouwing van de genealogie van deze familie pas in het volgende nummer kunnen doen opnemen. Als enthousiast lid van het *College Heraldiek van het NGV*, de *Noordbrabantse Commissie voor Wapenen Vlaggenkunde van Brabants Heem*, alsmede de *Werkgroep Heraldiek van de Kring Vrienden van 's-Hertogenbosch* wil ik mijn bijzondere aandacht in deze aflevering nu uit laten gaan naar de **heraldiek** die ik rond de familie Van Broekhoven heb aangetroffen.

Een kopie uit 'De Rietstap'

Het oorspronkelijke wapen van de familie Van Broekhoven bestond uit een schild 'van azuur (blauw) met drie molenijzers van goud (geel)'. Oftewel naar de officiële heraldische taal (Frans): "D'azur à trois fers-de-moulin d'or". De Bossche schepenen, de voorouders van Gerard van Broekhoven, voerden dit wapen veelal aangevuld met een jachthoorn tussen de molenijzers (zie de zegels van de beide Hendrikken op de middenpagina).

v. Broekhoven.

Wegens de diensten door **Hendrik van Broeckhoven** (* 1545 / † 19 juli 1604) [Imm. Leuven 24 mei 1565; voerde titel I.U.L.; licentiaat in de beide rechten; leenman 1566-1588 Leen- en Tolkamer; schepen te 's-Hertogenbosch in 1571, 1572, 1573, 1581, 1586, 1587 en 1602; raad en rentmeester-generaal der Staten van Brabant in het Kwartier 's-Hertogenbosch; 1588-1595 pensionaris van 's-Hertogenbosch; lid van O.L.Vr.Broederschap; prins en hoofdman der rederijerskamer Mozesbosch], o.a. vader van **Gerard van Broeckhoven**, aan koning Philips II, Koning van Spanje en Hertog van Brabant, bewezen (hij schiet enige keren aanzienlijke sommen van zijn bezit voor om de kosten van het garnizoen te dekken) werden zijn kinderen 10 februari 1607 in de adelstand verheven door Keizer Rudolf II van Habsburg (keizer van 1576-1611), hetgeen 13 februari 1620 door de aartshertogen Albertus en Isabella vernieuwd en bekrachtigd werd.

Bij dat diploma van 1607 werd hun tot wapen gegeven:

Doorsneden, boven in azuur drie gouden molenijzers, 2 en 1; onder gedeeld: I gedwarsbalkt van vier stukken (gefaasd van vier stukken), goud en azuur; II in purper een zilveren dwarsbalk / faas¹

“- et pourront d'oresnavant et perpitnellement, en tous et quelconques leurs faitz et gestes, et autres actes licites et honestes, avoir et parler les armes, avecq les blasons qui s'ensuyvent scavoit est un escu coupé d'assur a trois fers de moulin d'or, a face d'or et assur de quatre pieches, sur l'heaulne la torche, et hachemens d'assur et or, et pour chinière trois lanches de sable a banerolles de pourpre à une face d'argent, mises en pal, entre deuxaisles couppeés, l'un et l'autre, a scavoit d'assur et or, comme plus amplement et appert par l'inspection des armes cy peintes et pour traictes –«

Zie de afbeelding op de grafzerk van Gerard van Brouchoven en de wapens in kleur

Het kwartier van purper met de faas van zilver blijkt nadien echter, nog minder dan de hoorn, in de smaak der nieuwe edellieden van Broeckhoven gevallen te zijn. De zilveren dwarsbalk wordt (volgens mij) nergens verbeeld aangetroffen.

Bij de verheffing in de adellijke stand van de kinderen van Hendrik van Brouchoven van 13 februari 1620 (enige jaren vóór Gerards uitwijking naar Lier, waarover in de volgende aflevering van 'De Keersopper' meer) verlenen

¹ Le Théâtre de la Nobl. de Brab. [Mercèdes d'Honneur et de Noblesse] spreekt bij de nieuwe adelsbrief van 1620 hier enkel van: *onder gefaasd van vier stukken goud en azuur*. Zie verderop in dit artikel.

Uit
De Wapenboeken van de Illustre
Vrouw Broederschap te
's-Hertogenbosch

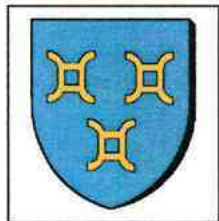

*Van de familie
van de Broeckhoven
Hertogenbosch*

Zegel Gerard v Broeckhoven
Schepen te 's-Hertogenbosch

Oorspronkelijk wapen
Familie van Broeckhoven

Uit
"Wapenboek van de
Belgische Adel"
door Luc Duerloo
en Paul Janssens,
Gemeentekrediet,
Brussel, 1992.

GERARD VAN BROECKHOVEN
(1580-1638)

Egidius / Gilles van
x Elisabeth

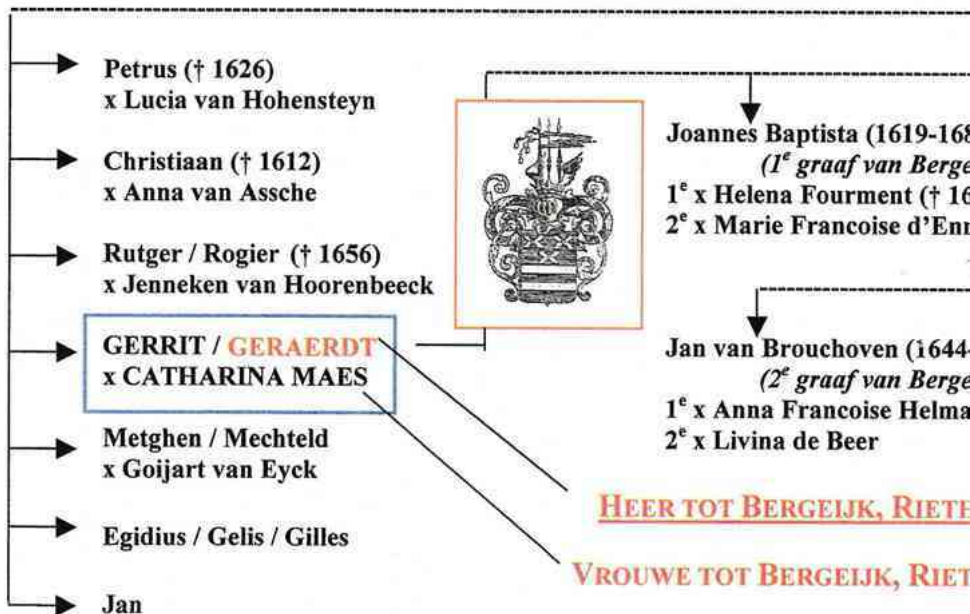
Hendrik van Broeckhoven
x Matthea van Driel Jacobsdt

kinderloos

Rogier / Rutger van Broeckhoven († 1624)
x Elisabeth van Jabeek dt van Arnoldus Antoniuszn

(Martien Veekens)

Broeckhoven
a Melissen

Gilles van Broeckhoven (1498-1545)
x Henrica van Aerle
dt van Henrick en Aleid

Peter / Pieter van Broeckhoven († 1570)
x Judith / Jutta van Doerne Rutgersdt

Hendrik van Broeckhoven (1545-1604)
x Johanna van Weer(d)t genaamd van der Stegen

(
ck)
3)
tières

Antonius Fernandus (1622-1689)
(baron van Putte)
x Maria de Caluart gen. de Sassignies

725)
ck)

OVEN EN WESTERHOVEN

OVEN EN WESTERHOVEN

Jan Baptist († 1701)
x Marie Claire Louise de Rietwijck

Helena / Gommarine Hélène
x Jan Pieter Christijn

Joannes Jacobus († 1710)

x

*Helena Fourment (hiernaast),
weduwe van Peter Paul Rubens,
hertrouwe met de 1e zoon van
Gerard, Joannes Baptista v Br.
(zie afbeelding op middenblad).
Hun zoon Jan (zie hieronder)
was de 2e graaf van Bergeyck.*

Adellijke
levensstijl

Centraal Bureau voor de Statistiek
Koninkrijk België
Rue de la Woluwe 62
1200 Brussels, Belgium
T +32 (0)27 47 47 47
F +32 (0)27 47 47 47
www.statistik.gov.be

*Wapenstein in de Herenhoeve te
Schriek, aangebracht door de 2e
zoon van Gerard v Broeckhoven,
Antonius Ferdinandus,
"Heer ende baron van Putte".
Zijn wapen werd in 1858 het
gemeentewapen van Putte.*

de Aartshertogen, op verzoek van Gerard en zijn broers, “dit patent, dat hen en hunne mannelijke en vrouwelijke nakomelingen ten eeuwigden dage met eigen wapenschild en blaozen in de adelstand opneemt. Hierbij wordt eraan herinnerd, dat de familie sedert onheuglijke tijden een groot aanzien heeft genoten en reeds meer dan tweehonderd jaar voor adellijk geldt, om welke reden dan ook voor eervolle functies en opdrachten regelmatig op haar een beroep was gedaan. Wel had keizer Rudolf II haar in 1607 adelpatenten verleend, maar een bevestiging daarvan was noodzakelijk gebleken.”²

Voor alle duidelijkheid dient hier te worden opgemerkt, dat de Brouchovens niet tot de hoge oude adel of zwaardadel behoorden, maar tot de geadelden, diegenen namelijk aan wie de vorst om bewezen diensten de adel verleende; een voorrecht waarvan de kroon in de loop van de 17^e en 18^e eeuw veelvuldig gebruik heeft gemaakt.

Zowel de eerste zoon van Gerard, **Joannes Baptista** als zijn kleinzoon **Jan** (respectievelijk de 1^e en 2^e Graaf van Bergeyck / zie afbeelding in kleur) zouden binnen de Europese politiek een belangrijke positie gaan innemen, zoals we in een volgende aflevering van ‘De Keersopper’ nog zullen zien. De tweede zoon van Gerard van Broeckhoven, **Antonius Fernandus** [* St. Jan 's-H 20 september 1622 / † 1689; Imm. Leuven 31 december 1641; heer van Riethoven; 1660 heer van Schrieck en Grootlo; vanaf 1662 heer van Putte; ontvanger te Brussel 1659, 1661, 1670, 1672; schepen te Brussel 1684, 1679, 1680; burgemeester van Brussel; schout van Lier] werd op 4 april 1664 de titel verleend van baron van Putte (bij Aerschot) door koning Filips IV. Als wapen voerde hij: “Op een veld van azuur met een gekartelde rand van goud drie molenijzers eveneens van goud”. Het huidige gemeentewapen van Putte is nog altijd het persoonlijke wapen van zijn eerste heer en baron, Antonius Ferdinandus van Broeckhoven. Bij Koninklijk Besluit van 29 mei 1858 werd dit wapen aan de gemeente Putte toegekend (zie de afbeelding in kleur).³

Martien Veekens

² Dr. Reginald de Schrijver: Jan van Brouchoven, Graaf van Bergeyck 1644-1725. Een halve eeuw staatkunde in de Spaanse Nederlanden en in Europa. Brussel, 1965; *Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren, Jaargang XXVII, Nr. 57, pag. 13.*

³ In de volgende aflevering(en) zullen de bronnen, die voor deze artikelenserie zijn gebruikt, nader worden gepreciseerd.

* Zerksteen.
Pierre sépulcrale.

BROUCHOVE

VAN DOERNE

VAN WEERDT

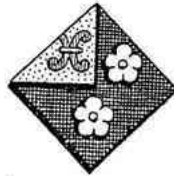
VAN DEN OEYER

MAES

TASSIS

BOISSCHOT

Hier leet begrave Jo' GEERAERDT
VAN BROUCKHOVEN in syn leven
heere van Bergheyck,
Westerhoven, Rythoven etc.
sterf den 7 Febrij 1638
en Jofferouw CATHARINA MAES
syne huysvrouwe sterf den

.....
Bidt voor de siele.

VAN DEN THONCK

*Tekening van de grafzerk van jonkheer Geeraerd van Brouckhoven
en zijn echtgenote Catharina Maes, zoals afgebeeld in
"Graf- en Gedenkschriften der Stad Lier verzameld door E. Mast & F.H. Cox",
Antwerpen, 1902.*

Een rondrit langs gemeentelijke monumenten.

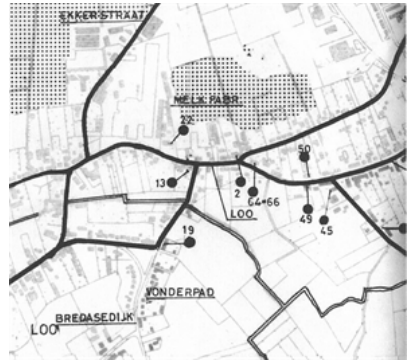
Bergeijk mag zich verheugen met het bezit van nieuwe Rijksmonumenten: De fabriek van Weverij De Ploeg / De kerk van Luyksgestel en Het Rietveldhuis van ontwerper Martin Visser.

Maar Bergeijk kent ook een groot aantal gemeentelijke monumenten. De wetgeving daarover, zowel ter bescherming van de monumenten als voor de duidelijkheid van eigenaars en bewoners, wordt aangepast. In verband hiermee maakte de wethouder van cultuur met vertegenwoordigers van de monumentencommissie, de Stichting Bergeijks Erfgoed en de de Heemkundekring Bergeijk een rondrit langs de monumenten van de gemeente..

Jacques Mandigers legde daarbij t.b.v. de boven genoemde instanties de monumenten vast in mooie foto's, zoals hieronder getoond. De monumenten zijn op een cultuurhistorische inventarisatiekaart vastgelegd (zie voorbeeld). De gemeente gaat met een nieuwe monumentenverordening de reeds bestaande

Huis Martin Visser in 1958

Dorpstraat 4 Riethoven

vastgestelde monumenten beter beschermen en behouden en zal de daarvoor in aanmerking komende panden als beschermde monumenten op de lijst zetten om deze alsnog voor de toekomst veilig te stellen.

*Wim van Dooremolen,
Jacques Mandigers*

Het Luihuis te Bergeijk

De St.Petrusbanden kerk op 'tHof was ooit voorzien van een toren, waarvan nu slechts de afmetingen aan de patronen op het kerkplein bij de ingang te zien zijn.

Want die toren is 'omgewaaid' in 1650; we verhaalden daarover in de vorige Keersopper. Zo'n toren was doorgaans het enige gebouw van steen en in tijden van gevaar fungeerde hij als uitkijkpost. Mogelijk is ter verbetering van het uitzicht de toren enige malen verhoogd en is hem ook dat mede noodlottig geworden.

In de Tachtigjarige oorlog was er geen geld geweest om de Hofkerk behoorlijk te onderhouden. Zo was o.a. de toren bouwvallig geworden. Uit voorzorg werden daarom de klok en de in 1637 aangeschafte "comme" of archiefkist van de gemeente Bergeijk uit de toren verwijderd. Een archiefkist bevatte de kostbare eigendommen van een dorp. Hij werd meestal bewaard in de toren van een kerk. Hierdoor was de kist beter beschermd tegen brand en overval. Vanwege het gemeenschappelijke karakter van de inhoud waren er meerdere sloten op aangebracht, zodat drie schepenen een sleutel hadden en er dus steeds getuigen waren als de kist geopend moest worden. Aan dit aspect is ook de benaming 'schepenenkist' te danken.

Maar behalve de zorgen om de archiefkist was het heel houden van de klok van groot belang.

De bevolking werd door de klok niet alleen over de tijd of over kerkdiensten geïnformeerd, maar ook als er gevaar dreigde of brand was of iets speciaals aangekondigd werd. En omdat een nieuwe toren niet te betalen was werd er een Luihuis gebouwd. Eenvoudig ging dat niet, want omdat de Bergeijkse regenten beweerden niet te weten hoe ze een luihuis moesten bouwen, stuurde de rentmeester Bergeijkenaar naar Westerhoven op 'dienstreis' om het daar gebouwde luihuis eens goed te bekijken. Al met al duurde het tot 1669 voordat alle problemen opgelost waren en het Luihuis er stond.

Een Luidhuis mét de Katharina klok uit 1367, nu 640 jaren oud, een klok die vele oorlogen heeft overleefd. De klok heeft een diameter van 103 cm en weegt 670kg.

De klok
Katharina

De vrijstaande klokkenstoelen zoals het Bergeijkse Luidhuis hebben een stelling van dikke houten balken waarin de luidklok hangt. Het klokhuis is verder een bakstenen gebouw met schilddak van rode pannen met daarop een houten opbouw met een grijsblauwe leien dak. Een zijde is met planken afgetimmerd. De klok komt uit de in 1650 ingestorte kerktoren.

Deze stelling voor de luidklok moet de grote krachten die tijdens het luiden van de klokken ontstaan opvangen en reduceren.

De klok hangt aan een dwarsbalk, de zogenaamde luid-as of tuimelas, die met behulp van lagers kan kantelen. De klok werd geluid door in een regelmatig ritme aan het touw te trekken; nu gebeurt dat elektronisch.

De knappe constructie en de doeltreffende houtverbindingen van sommige klokkenstoelen wekken ook nu nog veel bewondering.

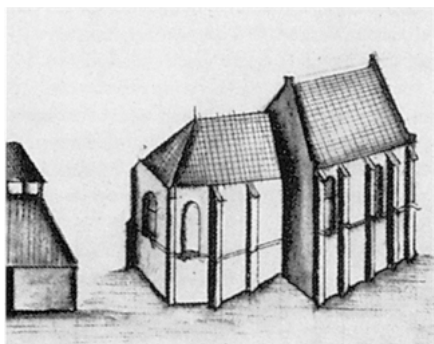
³De klok wordt geluid bij plechtigheden zoals begrafenissen en herdenkingen. Het oorspronkelijke gebruik van klokken is zeer oud. Een citaat uit het rooms-katholiek kerkrecht uit 1169 schreef voor dat iedere kerk of openbare kapel een klok moest bezitten om de gelovigen op te kunnen roepen tot gebed of kerkdienst. Later kwamen er diverse andere openbare functies bij voor de bewoners in de omgeving. De klok(slag) bekrachtigde officieel de wetten of verordeningen die vanuit het stadhuis werden afgekondigd. Daaruit ontstond het spreekwoord: ‘aan de grote klok hangen’.

Maar ook op doordeweekse dagen had de klok een functie. Hij luidde enkele malen per dag om werk- en rusttijden aan te geven. Boeren en arbeiders in het veld hadden namelijk geen horloge en waren afhan-

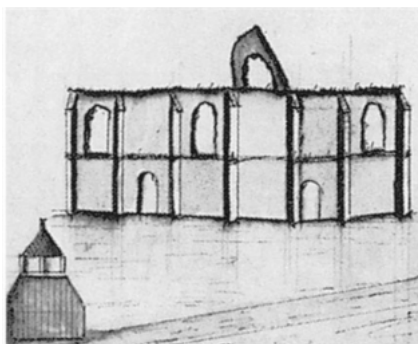
³ Het Friesch Dagblad, 3 september 2004.

kelijk van klockgelui om te weten of het etenstijd was of dat de rust-tijd was aangebroken.

Op te merken valt dat vroeger aan het luiden van de kerkklok door katholieken meer betekenissen werd toegekend dan door de protestanten. Katholieken kenden er ook een rituele betekenis aan toe. Zo werd een sterfgeval de klok geluid en daarna tijdens de begrafenis. De klok waarschuwde bij brand of bij een vijandelijke aanval. Ook bij watersnood liet de klok haar alarmerende geluid horen. De klokken regelden het leven in dorpen en steden. Iedere burger herkende de signalen die via allerlei klokken uitgezonden werden.

Westerhovens Luidhuis,
afgebroken in 1825

Het Luidhuis van Dommelen

Het was niet het enige Luidhuis in Brabant. Op tekeningen van Hendrik Verhees uit 1789 vinden we ze o.a. in Dommelen en, zoals eerder vermeld, in Westerhoven. Ook Strijp bij Eindhoven had tot 1930 een Luidhuis; al werd het op het laatst als cachot gebruikt. Dan gebruiken ze het Luidhuis in Bergeijk toch beter...als kerststal met een Kempische kerstgroep.

Zo'n Luidhuis is zeldzaam en gebouw en klok moeten goed onderhouden worden. Panken meldde dat het Luidhuis in

Het Luidhuisje bij de
St. Trudokerk te Strijp met
een klokkestoel van 1776
en een klok van 1436.
(ED 1935)

1859 gerepareerd is, en over het onderhoud van de klok:

“De groote Bergeicksche luiklok, tot herstel naar Stratum vervoerd, is na een afwezigheid van 6 weken weder terug. Werd ze 26 Aug. bij de begrafenis der huisvrouw van Frans Valenberg de laatste maal geluid, Donderdag 25 Januari 1900 is de klok weder in 't Luihuis, nagenoeg op dezelfde plaats gehangen.”

Onderhoud is nodig, dat weten ze ook in Westerhoven; wederom Panken: *“(Van horen zeggen): Toen het Luihuis met de 3 klokken zich nog op het oude kerkhof bevond, werd, omtrent het jaar 1780, de klepel uit de zwaarste geworpen. Men luidde bij gelegenheid van het boven aard staan van een lijk. De klepel vloog door eenen muur van het schoolgebouw, hetwelk omtrent 7 passen ten oosten van hetzelfde verwijderd stond, en wel eenige passen ver in de school en hoezeer dit tijdens het onderwijs plaats had, bekwamen noch meester, noch leerlingen eenig letsel.”* Dat liep dus goed af.

De school in Bergeijk staat nu ver van het Luihuis, dus zo'n vaart zal het hier niet lopen. Maar onderhoud en herstel van dit nu unieke rijksmonumentje is absoluut nodig.

Er gaat aan gewerkt worden hebben we gehoord.

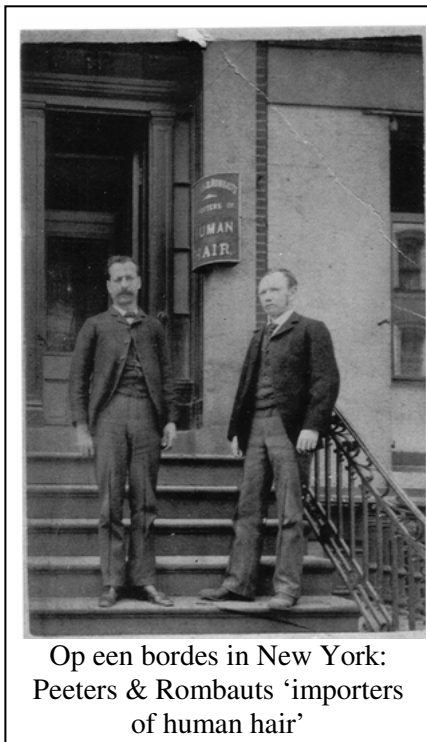
Wim van Dooremolen

Over Luyksgestelse haarteuten in Amerika

In het boek “De Teuten, Buitengaanders van de Kempen” (uitgave Stichting Brabants Heem, 1974) vinden we gegevens over haarteuten in Amerika. Zoals over de haarteuten Cornelis, Christiaan en Peter Wijnen, zonen van Martinus Wijnen uit Bergeijk. Eind 19^e eeuw hadden zij handelsactiviteiten in New York als firmanten van “*Wijnen and Heesters, importers of humain hair*”. Dat deze firma tegen 1893 nieuwe directeuren had gekregen wordt afgeleid uit een bewaard gebleven brief met een (gedrukt) briefhoofd “*Peeters & Rombaunts, importers of human hair*”. Het adres staat er zelfs bij: *62 East 12th Street*. Maar niet alleen correspondentie, ook foto's zijn uit die tijd bewaard gebleven, zoals de hier geplaatste foto.

Links zien we Petrus Johannes Peeters, geboren te Luyksgestel 28-12-1856, zoon van Petrus Arnoldus Peeters en van Maria Martina Schoenmakers. Hij trouwde in 1897 met de dan 34-jarige Elisabeth Maas uit Valkenswaard. Rechts kijkt ons aan de iets jongere Johannes Franciscus Rombauts, geboren te Luyksgestel 11-5-1856, zoon van Willem Rombauts en van Anna, dochter van Hendrik Bijnen, bierbrouwer te Valkenswaard. Hij trouwde in 1899 de Riethovense Adriana van Lieshout.

Over de datering van deze foto bestaat nog geen zekerheid. Nazaten geven aan dat er ná 1900 nog volop handel in Amerika was. Begin 1900 werden in het ouderlijk huis te Luyksgestel nog (haar)pruiken uitgestald. Dit strookt met de informatie die we vinden in de verslagen van de Commissaris van de Koningin in Noord-Brabant. Tussen 1896 en 1925 was dat Mr. A.E.J. baron Van

Op een bordes in New York: Peeters & Rombauts 'importers of human hair'

Voorst tot Voorst. Een van zijn taken was het regelmatig bezoeken van alle gemeenten in de provincie. Van die werkbezoeken hield hij nauwkeurig verslag bij. In juni 1903 kwam hij in Luyksgestel en schreef...

Er bestond in der tijd eene uitgebreide handel in vrouwenhaar in Luyksgestel; kooplieden reisden naar Duitschland (Bücheburg, Dingelstadt); daar kochten ze het haar der vrouwen (...); in Luyksgestel werd het bereid; en van daar werd het met honderden kilo's naar New York gezonden, waar weer Luyksgestelnaren woonden, die het haar daar aan den man brachten; vroeger zijn daarmede tonnen gouds verdiend; thans gaat het niet zoo goed meer, omdat de Joden getracht hebben zich van dien handel te empareeren – Er zijn nog 4 kooplieden uit Luyksgestel, die ter zake geregeld naar Duitschland gaan. -

Vier jaar later, in maart 1907 kwam hij weer op bezoek en noteerde: *De handel op Amerika in vrouwenhaar is zoo goed als gedaan; nog twee menschen gaan van tijd tot tijd naar Duitschland, om vrouwenhaar te koopen.*

Ad Tilborghs

Hoek Riethovensedijk: de boerderij van Piet Spooren, 60 jaar geleden.

Nu, op die plaats, een Mien Ruys-parkje
met een klok van Gerrit Rietveld.
Volgend jaar (een 'Rietveld-Ruysjaar' in Bergeijk)
meer hierover in de Keersopper.

